

Het historisch centrum van 's-Heerenberg, dat mo-j belève²³

Cultuurhistorie als kompas

Samenvatting

Het historisch centrum van 's-Heerenberg heeft een hoge cultuurhistorische waarde. Om deze waarde te behouden en te versterken willen we de kwaliteit van het centrum verbeteren. Dit doen we door cultuurhistorische elementen beter te beschermen in toekomstige plannen. We gaan duidelijk maken welke onderdelen van panden waardevol zijn, zodat dit in nieuwe plannen wordt meegenomen. We kijken niet alleen naar de gebouwen. Ook naar de inrichting van de openbare ruimte om meer eenheid te creëren wordt daarin meegenomen. Daarnaast zetten we in op een autoluw historisch centrum en wordt er meer groen aangelegd. We willen ook de verhalen van de stad beter zichtbaar maken en de bekendheid van het historisch centrum vergroten.

Inhoud

Samenvatting	3
Inhoud.....	4
Voorwoord	5
Inleiding	6
Participatie	6
Leeswijzer	6
Het historisch centrum van 's-Heerenberg	8
Geschiedenis van het historisch centrum	8
Huidige situatie	10
Cultuurhistorie	12
Archeologie	12
Erfgoed	12
Cultuur	16
Actiepunten cultuurhistorie	17
Openbare ruimte.....	18
Huidige situatie	18
Toekomst	18
Actiepunten	18
Verkeer.....	20
Invloed van verkeer op historisch centrum	20
Autoluw historisch centrum.....	22
Actiepunten verkeer	24
Groen.....	26
Huidige situatie	26
Meerwaarde van groen	26
Toekomst	26
Actiepunten Groen	28
Recreatie en toerisme	30
Huidige situatie	30
Toegevoegde waarde van cultuurbehoud op toerisme	30
Toekomst	30
Actiepunten Toerisme	32
Analysekaart	33
Toekomstbeeld	34
Literatuurlijst	35
Begrippenlijst.....	36

Bijlage 1 Overzicht participatie (input enquête, input stakeholders)

Bijlage 2 Rapport 1 Gelders Genootschap Cultuurhistorische analyse Waardering en verbeelding van de historische binnenstad van 's-Heerenberg

Bijlage 3 Rapport 2 Gelders Genootschap Advies en verbeelding Ruimtelijke kwaliteit gericht op de cultuurhistorische binnenstad van 's-Heerenberg.

Bijlage 4 Poster Gelders Genootschap analysekaart en toekomstbeeld , verbeelding ruimtelijke kwaliteit

Voorwoord

Het doet mij groot plezier deze visie voor het historisch centrum van 's-Heerenberg aan u te presenteren. 's-Heerenberg mag met recht trots zijn op zijn rijke erfgoed en prachtige historische binnenstad. Het behoud en de versterking hiervan zijn essentiële onderwerpen die bij velen van ons leven. Er zijn zorgen geuit over de toekomst van de historische binnenstad; zorgen die wij delen. Tegelijkertijd zien wij volop kansen om de unieke kwaliteiten van het centrum nóg beter te benutten.

Voor het opstellen van deze visie is een uitgebreid participatietraject geweest. Inwoners, ondernemers en andere enthousiaste betrokkenen hebben hun waardevolle bijdrage geleverd via vragenlijsten, bijeenkomsten en gesprekken. De brede betrokkenheid toont aan hoe diep de liefde voor onze historische binnenstad wortelt. Uw feedback, ideeën en inzichten vormen de kern van dit document en zullen onze gids zijn bij het maken van toekomstige keuzes.

Wij willen met deze visie samen met u bouwen aan een toekomst waarin de historische waarden van 's-Heerenberg worden beschermd en versterkt. We willen een centrum dat leeft, waar het aangenaam wonen, ondernemen en verblijven is. Een plek waar de pracht van het verleden harmonieert met de kansen en eisen van de toekomst.

Wij willen u aanmoedigen om in deze visie te kijken wanneer u zelf ideeën of plannen hebt voor het centrum. We hopen dat het niet alleen een richtsnoer, maar ook een bron van inspiratie zal zijn.

Nogmaals dank aan iedereen die een bijdrage heeft geleverd aan de totstandkoming van deze visie. Samen zorgen wij ervoor dat het historisch centrum van 's-Heerenberg een plek blijft om trots op te zijn.

Harry de Vries
Burgemeester gemeente Montferland

Inleiding

Deze visie is voor iedereen die in het historisch centrum van 's-Heerenberg woont, werkt, onderneemt, ontwikkelt en recreëert. In dit document staat de koers voor het historisch centrum van 's-Heerenberg beschreven en de actiepunten die bijdragen om dat toekomstbeeld te bereiken. Dit stuk is een hulpmiddel bij het maken van toekomstige keuzes.

's-Heerenberg is een stad in de gemeente Montferland. Een stad die veel heeft om trots op te zijn. Er kwamen meerdere signalen uit de stad, via onze partners, waaruit bleek dat er zorgen zijn over de toekomst van de stad. De wens was om met name de historische binnenstad beter te beschermen vanwege al het moois wat het historisch centrum te bieden heeft. Een wens die wij ondersteunen. Er liggen kansen in het centrum die in de toekomst benut kunnen worden om de stad meer in zijn kracht te zetten.

In deze visie wordt beschreven waar in de toekomst de focus op ligt met als doel om de historische kern een impuls te geven zodat men er prettiger kan wonen, ondernemen en verblijven. Met name de cultuurhistorie wordt beschermd, maar er wordt ook gekeken naar de thema's die daarmee in verbinding staan zoals verkeer, toerisme en groen.

Het document geeft richting voor de toekomst en waar de actiepunten liggen voor de komende jaren. Met de actiepunten zetten we stappen om de cultuurhistorie in het historisch centrum van 's-Heerenberg beter te beschermen, te versterken en met de juiste handvatten in de toekomst te blijven ontwikkelen.

Participatie

Deze visie is onder andere tot stand gekomen met input van inwoners, ondernemers en andere enthousiaste stakeholders. Zij hebben hun mening en ideeën met ons gedeeld via een vragenlijst, twee stakeholdersbijeenkomsten en individuele stakeholdersgesprekken. Veel mensen zijn zeer betrokken bij het historisch centrum. De vragenlijst die door alle inwoners en ondernemers van 's-Heerenberg ingevuld kon worden is 457 keer ingevuld. De vragenlijst bestond uit vragen over cultuur(historie), verkeer, toerisme en groen. De antwoorden zijn gebruikt om keuzes te maken.

Andere stakeholders hebben ook veel bijgedragen. Zij dachten mee over belemmeringen en kansen voor het historisch centrum en gaven aan welke actiepunten voor hen belangrijk zijn. Dit participatietraject is ontworpen om een inclusieve en representatieve visie te creëren voor het historisch centrum van 's-Heerenberg, waarbij de input van de gemeenschap centraal staat. In de bijlage vindt u een visuele weergave van de input uit de participatie en welke informatie is gebruikt om tot deze visie te komen. Daarin staat bijvoorbeeld dat het Gelders Genootschap informatie heeft gedeeld en advies heeft gegeven (zie bijlage 1, 2, 3 en 4)

Leeswijzer

In deze visie staan de kansen en doelen voor het historisch centrum. Deze zijn vertaald in actiepunten waar we, samen met inwoners en ondernemers, de komende jaren aan willen werken. Per actiepunt is aangegeven of het actiepunt gelijk wordt toegepast (korte termijn) of dat een actiepunt een vervolg kent die in de aankomende jaren uitgewerkt kan worden (lange termijn).

Heeft een inwoner of organisatie een idee, plan of project voor het historisch centrum van 's-Heerenberg? Dan adviseren wij u om te kijken of het plan past bij de koers die wij willen varen. Zo zorgen wij samen voor het historisch centrum.

De visie is zo opgebouwd dat u gemakkelijk informatie kunt vinden over de thema's en actiepunten. Per hoofdstuk vindt u informatie over de cultuurhistorie, verkeer, toerisme en groen. Definities vindt u in de bijlage.

Het historisch centrum
heeft een hoge
cultuurhistorische waarde

Het historisch centrum van 's-Heerenberg

's-Heerenberg is een prachtig historische stad in het zuiden van de gemeente Montferland, aan de grens met Duitsland. Het historisch centrum is het oudste gedeelte. De geschiedenis is hier nog steeds zichtbaar. Het historisch centrum (afbeelding 1) ligt tussen Gouden Handen en de Bleek. Het gebied, samen met kasteel Huis Bergh, noemen we ook wel de vestinggordel¹¹. Het voormalig klooster 'Gouden Handen' valt ook binnen het historisch centrum. Het gebied heeft een hoge cultuurhistorische waarde en is uniek vanwege de combinatie van een historische binnenstad en een kasteel. Daarom wordt deze van oudsher vestingstad ook wel Kasteelstad genoemd²⁷.

Geschiedenis van het historisch centrum

De stad 's-Heerenberg is ontstaan aan de zuidrand van de stuwwal Montferland. Het begon met de bouw van kasteel Huis Bergh, vóór of rond het jaar 1250. Het kasteel ligt in een laaggelegen moerassig gebied. Daardoor was het goed verdedigbaar. In 1379 kreeg 's-Heerenberg zijn stadsrechten van heer Willem van den Bergh, nadat er steeds meer levendigheid ontstond buiten het kasteel²⁷. 's-Heerenberg is in 1560 omringd met een stadsmuur, met daarnaast een dubbele gracht. Het was bereikbaar via twee stadspoorten. De stadsverdediging vormde één geheel. De hoge met linden beplante omwalling, die aan de noord- en oostzijde van de stad geheel bewaard is gebleven, had een binnen- en buitengracht. De kaart van Jacob van Deventer geeft een goed beeld van de opbouw van de stad rond 1570: kasteel Huis Bergh met De Plantage, de oude stad, de omwalling met grachten en een stadsmuur met meerdere toegangspoorten.

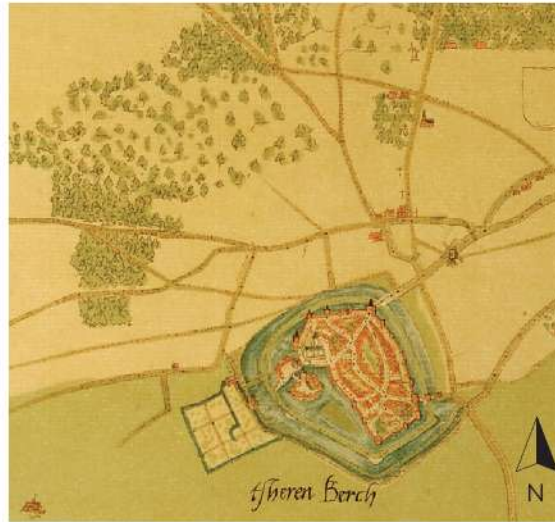
De oudste straat van 's-Heerenberg is de Kellenstraat. Deze straat is vernoemd naar kellen: de onderkomens waar de eerste mensen woonden. De nabijgelegen straat Op den Brand herinnert aan de stadsbrand in 1667. De brand is de naamgever van de straat, hier stopte het vuur. Een andere belangrijke weg is de Marktstraat. Van 1902 tot 1953 liep hier de stoomtram. In de Marktstraat waren o.a. het klooster Aloysiusgesticht (na herbouw het huidige Sint Gertrudis), verschillende ambachtelijke bedrijven en winkels, horeca en hotels, een tankstation/ autoverhuurbedrijf aanwezig.

De verdere uitbreiding van de stad is in de geschiedenis de grootste verandering geweest, waardoor ook de entree naar het historisch centrum veranderde. De stadsmuren en poorten zijn verdwenen en er zijn bij de grachtzone nieuwe winkels en parkeerplaatsen toegevoegd. Ook aan de gebouwen is er door de eeuwen heen veel veranderd. De compacte binnenstad wordt op dit moment begrensd door de contouren van de oude stadsmuur. Op één plek is de muur nog te bewonderen¹¹.

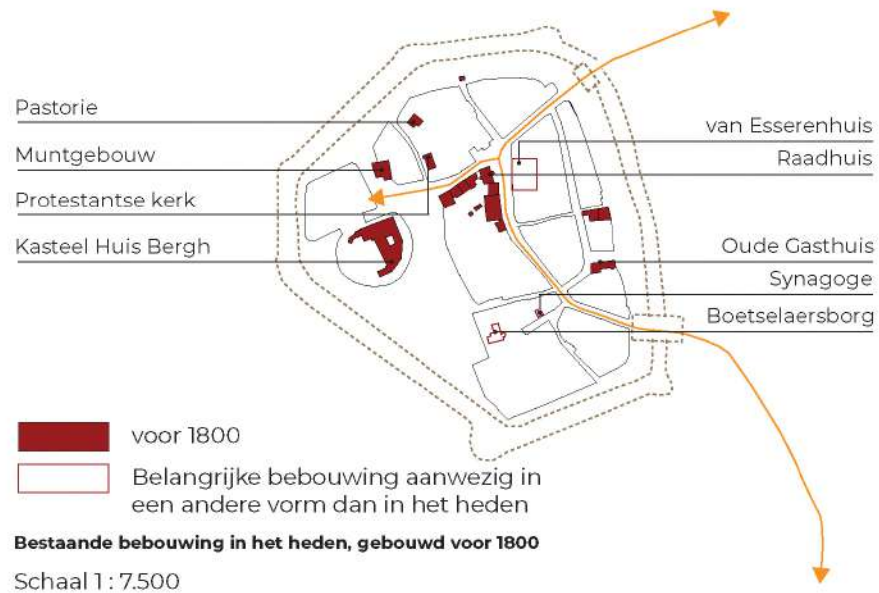
Gouden Handen is in 1910 opgericht door jezuïeten en heeft door de jaren heen verschillende functies gehad. In 2015 was het een creativiteitscentrum, toen is het omgebouwd tot appartementen met een dependance van het gemeentehuis^{11 en 27}.

Afbeelding 1, Historisch centrum van 's-Heerenberg

Afbeelding 2 Relatie ommeland Jacob van Deventer ca. 1560 (Gelders Genootschap).

Afbeelding 3: Gebouwen vóór 1800 (Gelders Genootschap)

Huidige situatie

Ruimtelijke kwaliteit

De ruimtelijke structuur in het gebied is nauwelijks veranderd. Er zijn meer gebouwen bijgekomen en sommige gebouwen zijn verbouwd. Veel panden worden nu gebruikt voor wonen, maatschappelijke functies, gemengde functies, horeca en winkels. Vanaf de Markt naar de Molenpoort zijn vooral winkels en horeca te vinden. Dit sluit goed aan op het winkelgebied rond het huidige stadsplein. In de andere straten zijn meer woningen te vinden¹¹. Gemotoriseerd verkeer en parkeren overheersen nu de beleving van de historische binnenstad¹¹. De historische elementen zijn mede daardoor minder goed zichtbaar. Door de jaren heen is er in verschillende bouwstijlen gebouwd. Zo werd er in de jaren zestig en zeventig in een andere stijl gebouwd en is er een andere architectuur toegepast. Daardoor is het middeleeuwse karakter verminderd.

Welstand en planologische functie

Het gebied heeft planologisch een dubbele bestemming cultuurhistorie. Dit betekent dat het gebied beschermd is. Voor sloop is een omgevingsvergunning nodig. De gemeente kan gebieden aanwijzen die belangrijk zijn voor de cultuurhistorie en deze een dubbele bestemming geven in het omgevingsplan. Daarnaast is het gebied ook een bijzonder welstandsgebied en is de gemeentelijke welstandsnota van kracht. Daarom moet men in dit gebied bij het slopen en verbouwen van panden aan bepaalde eisen voldoen. We richten ons zo veel mogelijk op het behoud van het waarborgen en versterken van de cultuurhistorische waarde.

Cultuurhistorie

Het historisch centrum van 's-Heerenberg heeft veel historische waarden¹¹. De geschiedenis, tradities en gebruiken dragen veel bij aan de identiteit. Cultuur en erfgoed leveren een belangrijke bijdrage aan de economie, maatschappij en toerisme. We willen de identiteit van het historisch centrum van 's-Heerenberg beter zichtbaar en beleefbaar maken.

Een historisch stadsbeeld wordt bepaald door verschillende onderdelen. Denk hierbij aan de gebouwen en de inrichting van de openbare ruimte. Maar ook door andere zaken zoals verkeer, wonen en toerisme¹¹.

Het stadsbeeld van 's-Heerenberg is in de loop der tijd organisch gegroeid. Een stad verandert en dat biedt kansen voor de toekomst. Zoals het versterken van de historische elementen die al aanwezig zijn, bijvoorbeeld in gevels van gebouwen. Een stadsbeeld is meer dan alleen de gebouwen en hoe een stad eruitziet. Het laat ons ook zien hoe men leeft en welke verhalen zich afspelen en hebben gespeeld¹¹. We werken meer toe naar het herstellen van het middeleeuws karakter. Hierdoor neemt de ruimtelijke kwaliteit toe.

Voor het stadsbeeld is het belangrijk dat de panden in het historisch centrum worden gebruikt en dat leegstand wordt voorkomen¹¹. Daarom zetten we in op 'behoud door ontwikkeling'. Dat wil zeggen dat nieuwe ontwikkelingen in leegstaande panden gewenst zijn. Functieverandering is op zulke locaties gewenst, zodat het historisch centrum optimaal benut wordt en de panden behouden blijven. Het winkelgebied blijft geconcentreerd in het centrum. Daarom zetten we in op het behoud van detailhandelfuncties in de Molenpoortstraat. Daarnaast zijn functies met meer reuring bij de voormalige stadspoorten passend¹¹. In overige delen van het historisch centrum is functieverandering naar wonen denkbaar.

Archeologie

Archeologie leert ons hoe mensen vroeger woonden en werkten. Het wordt zichtbaar als wij restanten of sporen uit het verleden ontdekken. Hieruit kunnen we informatie putten over het verleden en het is een onderdeel van onze geschiedenis, zonder verleden geen heden. Volgens Europese regels (Verdrag van Faro) moeten we ons erfgoed beschermen. In 's-Heerenberg beschermen we ons bodemarchief om verhalen over het verleden te bewaren. In het historisch centrum is een extra bescherming van kracht, omdat dit gebied veel archeologische informatie bevat. Bij nieuwe ontwikkelingen moet men rekening houden met archeologie.

Zo weten we dat er vroeger in de Kellenstraat twee waterpompen waren. Eén waterput in de Kellenstraat is nog steeds (ondergronds) aanwezig. Deze is echter niet meer zichtbaar en is gevuld met zand, afgedekt en bestraat. Onderzoek heeft ook aangetoond dat de oude stadsmuur op circa één tot anderhalf meter vanaf de gevels aan de Stadswal stond. De ligging van de oude stadsmuur is deels weergegeven in de huidige bestrating van het Stadsplein. De geschiedenis is dus vaak nog zichtbaar in onze ondergrond.

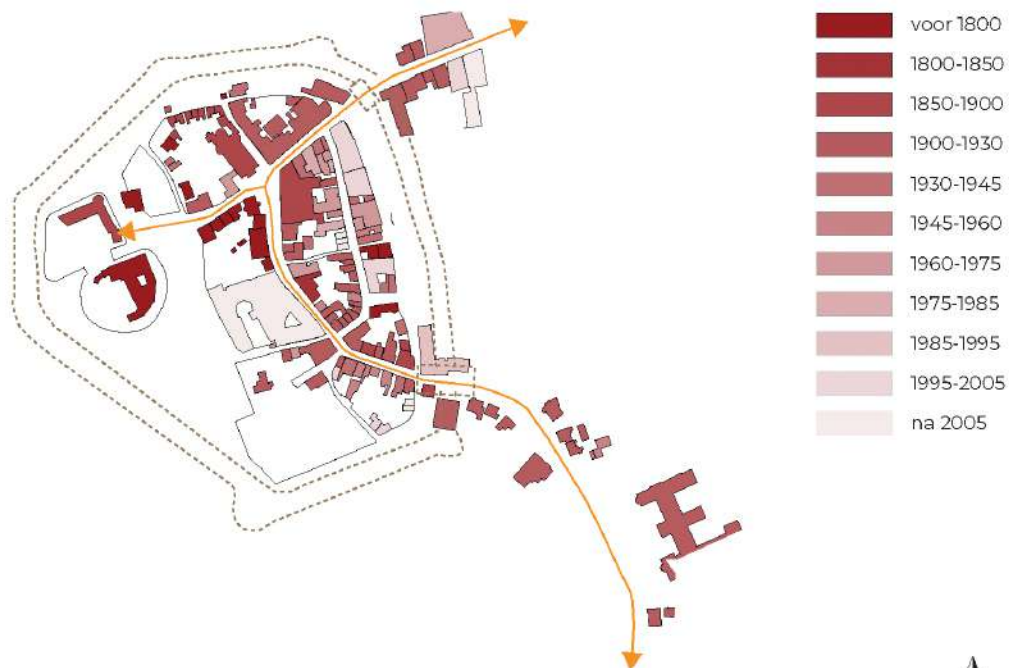
Erfgoed

De historische gebouwen, stedenbouwkundige structuren en de openbare ruimte in het historisch centrum vallen onder erfgoed. De gebouwen laten de geschiedenis en de ontwikkeling door de jaren en eeuwen heen zien. Erfgoed heeft altijd een eigen waarde. Verscheidene gebouwen in het centrum hebben een beschermde monumentale status in de vorm van een gemeentelijk of rijksmonument. Het historisch centrum heeft 37 gemeentelijke en 22 rijksmonumenten. Deze panden zijn gedeeltelijk door de Erfgoedwet en de Omgevingswet beschermd. Voor wijzigingen aan deze panden is dan ook een omgevingsvergunning nodig. Dit biedt de hoogste bescherming bij wijzigingen. Elk monumentaal pand is uniek en heeft zijn eigen kenmerken.

We streven ernaar om de basiskwaliteit van het erfgoed in het historisch centrum te behouden en versterken. Ook in de ruimtelijke opgaven besteden we meer aandacht aan erfgoed, dat is ook een wettelijke verplichting. Door het te beschermen, ontwikkelen en toekomstbestendig te maken behouden we het stadsbeeld. Zo kunnen inwoners en bezoekers het erfgoed in het historisch centrum blijvend beleven en ervan genieten.

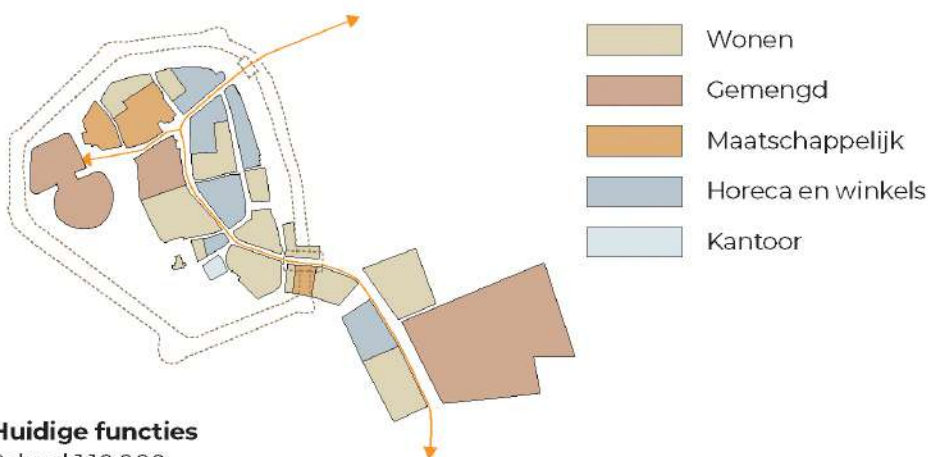
Inwoners en bezoekers kunnen
het erfgoed in het historisch
centrum blijvend beleven en
ervan genieten

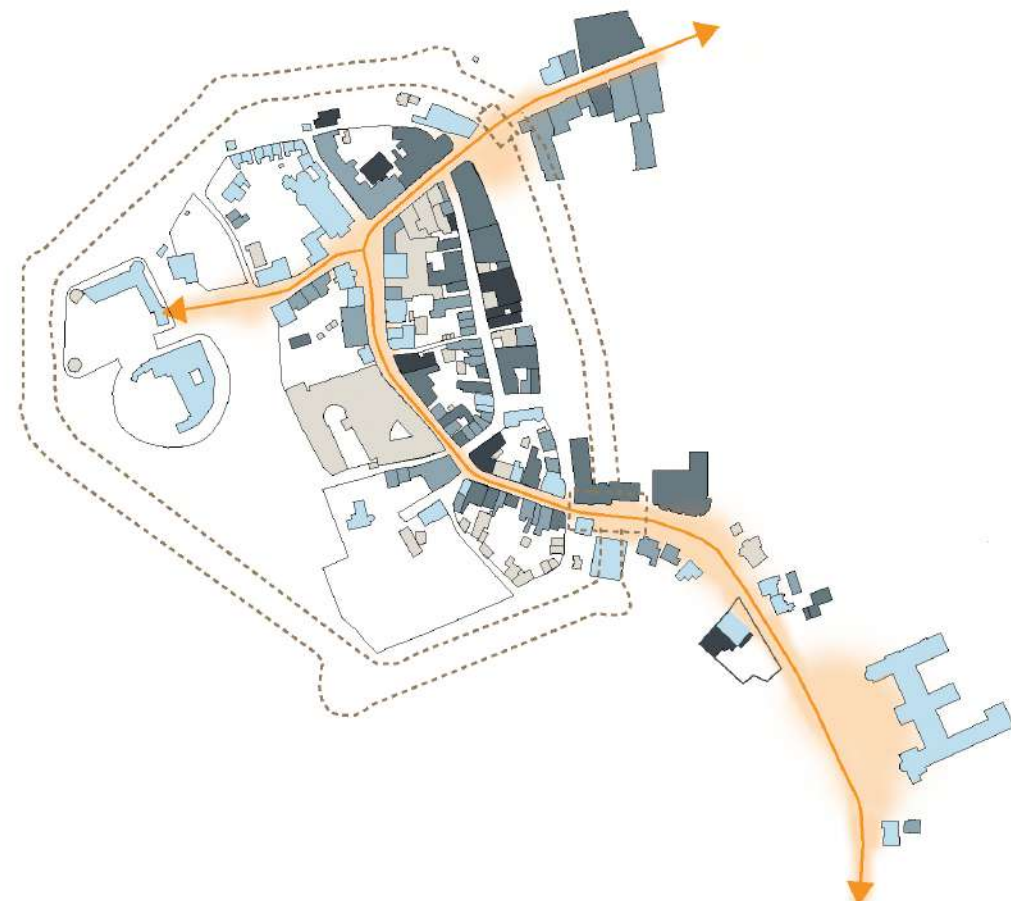
Bouwperiodes van bestaande bebouwing

Schaal 1:7.500

Huidige functies

Schaal 1:10.000

Waardering van bestaande bebouwing

Schaal 1:5000

Door het erfgoed te
beschermen, ontwikkelen
en toekomstbestendig te
maken behouden we het
stadsbeeld

Cultuur

Cultuur draagt op verschillende manieren bij aan een stad en heeft waarde voor de gemeenschap^{6 en 25}, zo ook in de stad 's-Heerenberg. Kunst en cultuur dragen bij aan een aantrekkelijke en levendige stad en zorgen voor maatschappelijke waarden⁶. Steden met een groot cultureel aanbod zijn aantrekkelijk. Mensen willen daar graag wonen, bedrijven willen zich er vestigen, mensen besteden er meer en er is meer werkgelegenheid²⁸. Vaak komen de baten van de culturele voorzieningen in de stad zelf terecht, bij instellingen maar ook bij horeca en detailhandel²⁸.

In 's-Heerenberg zien we bijvoorbeeld dat veel mensen het cultuurhistorisch erfgoed kasteel Huis Bergh bezoeken voor de geschiedenis. Maar men komt ook voor het immaterieel erfgoed, zoals kennis, de gewoontes die men door wil geven aan toekomstige generaties en de verhalen. Zoals het verhaal over de heksenvervolging, specifiek over het leven van Mechteld ten Ham. Cultuur zorgt voor identiteit van en verbondenheid met de samenleving. Het heeft voor iedereen een andere waarde. Mensen kunnen door cultuur nieuwe kennis opdoen of zich verbonden voelen met de geschiedenis, tradities of verhalen. Cultuur bouwt zich altijd voort op de geschiedenis²⁵. Daarbij draagt ook de uitstraling van een kern, zoals verlichting, straatmeubilair en de aanwezigheid van groen bij aan de cultuurhistorische waarde van een kern en hoe de kern wordt beleefd.

Cultuur draagt positief bij aan de gezondheid en zorgt voor verbinding. Inwoners kunnen actief deelnemen aan de samenleving en bijdragen aan een gemeenschap²⁵. Daarnaast draagt cultuur economisch bij aan een stad. Zo kan het zorgen voor de stijging van woningprijzen, meer opbrengst voor ondernemers, zoals de horeca. Ook kan het aantrekkelijker zijn voor nieuwe ondernemers om zich in een stad te vestigen²⁵.

De afgelopen jaren werd het lastig voor sommige culturele verenigingen om huisvesting te vinden¹³. Er zijn actieve verenigingen die op zoek zijn naar een locatie om zich daar te vestigen. Dat er vraag is naar locaties is ook te merken aan de bezetting van het Kultuurhuus Heitkamp. Heitkamp is een belangrijke plek in het centrum waar verenigingen samen komen. Verenigingen zorgen voor de leefbaarheid in een stad¹³ en zorgen voor de instandhouding en het leefbaar houden van de hedendaagse cultuur. Het in stand houden van verenigingen en de cultuur in een stad is daarom erg belangrijk. Dat betekent dat zij zich daar moeten kunnen vestigen. Ook tentoonstellingen over de lokale geschiedenis hebben een positief effect op het centrum. Onderlinge samenwerking tussen verenigingen kan zorgen voor breder gedragen culturele activiteiten. Een mooi voorbeeld daarvan is Kasteelstad Verlicht.

We richten ons zoveel mogelijk op het behoud van het waarborgen en versterken van de cultuurhistorische waarde.

Pand Oudste Poortstraat

Actiepunten cultuurhistorie

- We benutten het erfgoed in het historisch centrum in ruimtelijke plannen. Dat doen we door de spelregels in de welstandsnota aan te scherpen. Zo willen we op lange termijn de cultuurhistorische elementen in plannen nog beter waarborgen.
- We geven per pand in het historisch centrum aan wat het streefbeeld is en wat waardevol en storend is. Zo kunnen we met initiatiefnemers of pandeigenaren in gesprek gaan om hen de gewenste richting mee te geven. Dit document kunnen we op de lange termijn ook gebruiken om de inwoners van het historisch centrum te inspireren.
- We passen het omgevingsplan aan, zodat de huidige panden behouden blijven en planologische mogelijkheden voor uitbreiding worden beperkt. Zo beperken we grote ontwikkelingsmogelijkheden en wordt de kleinschaligheid van de gebouwen gewaarborgd. Bij grote ontwikkelingen kunnen we op lange termijn individueel maatwerk leveren.
- We onderzoeken voor de lange termijn wat de mogelijkheden zijn voor een gevelrenovatiefonds. Zo kunnen we inwoners, ondernemers en initiatiefnemers stimuleren om hun gevel in de oude stijl te renoveren.
- Op korte termijn verwijzen we initiatiefnemers actief naar historische verenigingen om hen vrijblijvend in contact te brengen voor het behoud van de historische elementen.
- Op korte termijn stimuleren we de cultuurhistorische invulling in (leegstaande) panden door 'behoud door ontwikkeling'.
- Op korte termijn onderzoeken we samen met cultuurhistorische verenigingen welke vestigingsmogelijkheden er zijn voor de invulling van het pand aan de Oudste Poortstraat 24.

Openbare ruimte

Huidige situatie

De openbare ruimte in het historisch centrum heeft een uniek karakter en onderscheidt zich van de omgeving. Het is een divers gebied. Er zijn inrichtingselementen uit verschillende tijdperken. Straten in het historisch centrum hebben op sommige plekken wel de gewenste klinkers en lantarens, maar de huidige verschillen dragen niet bij aan de gewenste samenhang.

Toekomst

Het historisch centrum heeft baat bij een openbare ruimte die eenheid uitstraalt en waar dezelfde stijl wordt gehanteerd. Zo doet het recht aan de periode die de stad wil uitstralen. Het middeleeuwse karakter wordt daarmee versterkt. Bijvoorbeeld door gevelelementen en straatelementen op elkaar te laten aansluiten. In de toekomst zetten we daarom in op éénheid, met een duidelijk beeld van materiaalgebruik in bijvoorbeeld het wegmeubilair. Daarnaast kunnen we het unieke karakter van de historische binnenstad in stand houden en benadrukken door onderscheid te maken tussen het historische centrum en het gebied erbuiten. Met inrichtingselementen kunnen we deze verbinding met de omliggende wijken maken. Door in te zetten op het middeleeuwse karakter en de cultuurhistorische elementen in de stad, gaan mensen het historisch centrum anders beleven. Een eenduidige uitstraling geeft rust. De afleiding wordt weggehaald en er wordt ruimte gecreëerd om te focussen op de omgeving en daarvan te genieten. In de avond speelt lichtintensiteit ook mee in de beleving. Het moet in de toekomst passen bij de omgeving en zorgen voor veiligheid.

Actiepunten

- We willen het unieke karakter van de historische binnenstad op de lange termijn waarborgen, daarom stellen we uitgangspunten op in de Leidraad Inrichting Openbare Ruimte en een bijpassend beheerplan.
- Op de lange termijn gaan we kijken hoe we in de openbare ruimte rekening kunnen houden met een toegankelijke wandelroute langs de voormalige stadsmuur zodat er duidelijker verbinding is tussen de stadsentrees.
- Voor de lange termijn onderzoeken we hoe we in de toekomst referenties kunnen maken naar de geschiedenis die nog zichtbaar is in de ondergrond. We onderzoeken hoe we in de toekomst een referentie kunnen maken naar de oude stadspoorten in de openbare ruimte.

We maken van
het centrum een
woon- en leefgebied

Het historisch centrum heeft baat bij een openbare ruimte die eenheid uitstraalt en waar dezelfde stijl wordt gehanteerd

Verkeer

Het historisch centrum van 's-Heerenberg vormde in vroeger tijden voor veel burgers in de omgeving een belangrijk knooppunt¹⁶. Hier verhandelden boeren hun producten, rustten reizigers uit in gasthuizen en bezochten edelen de Heren van den Bergh. Door het uitbreiden van de stad kwam het zwaartepunt voor mobiliteit steeds oostelijker te liggen. Zo wordt de markt tegenwoordig gehouden op het Stadsplein¹⁹. Het doorgaand verkeer liep eerst vooral via de Drieheuvelenweg en later de Burgemeester Van Breemenweg². De stoomtram, die midden door het historisch centrum voerde verdween⁴ en al snel domineerde de auto het beeld. Het ging ten koste van de toegankelijkheid voor niet-gemotoriseerd verkeer. De ruimte voor hen werd steeds verder beperkt²⁹.

Op dit moment kiest het doorgaand verkeer in veel gevallen voor andere wegen. Bijvoorbeeld de Klinkerstraat en de Drieheuvelenweg, maar gebruikt het in sommige gevallen ook de Marktstraat. De as Molenstraat-Marktstraat-Oudste Poortstraat werkt als ontsluitingsweg voor het oude centrum. De meeste straten van het historisch centrum worden vooral gebruikt door mensen die daar moeten zijn. Sinds de opening van het kasteel als museum zijn er veel toeristen bij gekomen¹⁵.

Invloed van verkeer op historisch centrum

Het gemotoriseerde verkeer heeft een zeer dominante invloed op het historische centrum. Om ruimte te maken voor rijdende auto's, bussen en vrachtverkeer is het grootste deel van de openbare ruimte obstakelvrij gemaakt. Ook stilstaand verkeer heeft grote invloed. Geparkeerde auto's nemen namelijk de ruimte in op de trottoirs en in de groenstroken. Het historisch centrum is voor het verkeer bijna volledig verhard met klinkers en kinderkopjes. Hierdoor heeft groen weinig ruimte. Er zijn relatief veel auto's voor de parkeerplaatsen, waardoor veel auto's rondrijden om een plaatsje te zoeken¹⁸. Dit zogenaamde zoekverkeer is berucht als grootste veroorzaker van schadegevallen¹. Door de aanwezigheid van gemotoriseerd verkeer is het minder veilig op straat. Daardoor zien we dat er weinig kinderen op straat spelen en bezoekers goed moeten oppassen als zij er rondwandelen.

Autoluw historisch centrum

In de toekomst moeten kernen in de gemeente aantrekkelijker worden om te verblijven¹⁴.

Het historisch centrum maken we in de toekomst autoluw. In een autoluw gebied richten we de openbare ruimte zó in dat de auto niet centraal staat en dat er meer ruimte is voor andere doelen. Daarmee wordt het centrum weer een woon- en leefgebied, waar ruimte is voor wandelen, fietsen, winkelend publiek, groen, terras en spelen. Onderzoek heeft al vaak aangetoond dat het autoluw inrichten van de openbare ruimte leidt tot minder autogebruik, minder autobezit, meer verkeersveiligheid, betere gezondheid, minder geluids- en trillingsoverlast^{17 en 8}.

De verandering naar een autoluw historisch centrum, draagt bij aan verschillende grote welvaartsdoelstellingen die op dit moment landelijk belangrijk zijn. Denk aan bereikbaarheid, leefomgeving, veiligheid en gezondheid²⁰. Bezoekers kunnen zich veiliger voelen op het moment dat het autoverkeer beperkt is. Minder auto's betekent een mooier straatbeeld en betere toegankelijkheid. Verder kan een afname van uitlaatgassen en weinig of geen zichthinder leiden tot het beter beleven van de cultuurhistorische elementen van de binnenstad.

Over het algemeen geven klanten die te voet zijn meer geld uit dan klanten die met de auto komen⁵. Het draagt bij aan een prettiger verblijf. Veel steden hebben om die reden hun centra autoluw ingericht, zoals Doesburg, Doetinchem en Kleve. Het is uiteraard belangrijk dat we bij de ruimtelijke inrichting rekening houden met de toegankelijkheid, zodat iedereen in de gemeente zelfstandig gebruik kan maken van de het centrum¹⁴.

Actiepunten verkeer

- We zetten op korte termijn in op een autoluw historisch centrum met goede toegankelijkheid en ruimte voor niet-gemotoriseerd verkeer zoals voetgangers en fietsers.
- Op korte termijn maken we meer straten veiliger door er eenrichtingswegen van te maken.
- We zoeken op korte termijn naar een andere parkeerplaats in de omgeving om de parkeerdruk niet te verhogen.
- In straten waar geen blauwe zones geldt, worden op korte termijn parkeerplekken gereserveerd voor bewoners van het historisch centrum volgens het parkeerbeleid.
- Op de lange termijn wordt het parkeren voor bezoekers vooral aan de randen en buiten het historisch centrum ingericht. Hierdoor ontstaat er meer ruimte in het centrum voor andere functies zoals groen, trottoirs en terras volgens het parkeerbeleid.
- Op de lange termijn maken we het gebruik van de fiets aantrekkelijker door meer fietsenstallingen te plaatsen. Voor evenementen plaatsen we mobiele fietsenstallingen volgens het parkeerbeleid.

Groen

Huidige situatie

Kijkend naar groen is er veel verschil in het historisch centrum en omgeving. Het gebied met de gracht en de weilanden rond het kasteel, de met lindebomen begroeide wal en het achtergelegen parkbos de Plantage, zijn voor bezoekers van het historisch centrum aantrekkelijk en goed bereikbaar. Dit westelijke randgebied direct buiten het historisch centrum heeft veel verschillende landschappelijke kenmerken, is aantrekkelijk en heeft een grote waarde voor de biodiversiteit.

De openbare ruimte in het historisch centrum is grotendeels verhard en kent weinig groen. Groen voegt op dit moment weinig toe aan de beleving van het centrum. Particulier groen is meer aanwezig, maar heeft een beperkte belevings- en gebruikswaarde voor bezoekers. Het openbare stadspark heeft wel veel groen, maar wordt niet snel gevonden door de ligging ten opzichte van het historisch centrum en een beperkte ontsluiting.

Meerwaarde van groen

Historisch gezien kennen de straten in het historisch centrum weinig groen. Tegenwoordig zien we in veel vestingsteden een groene gordel op de plek van de voormalige vestingwerken. Inmiddels weten we dat groen in de woon- en werkomgeving van grote meerwaarde is. Groen verbetert het leefklimaat. Het kan bewoners stimuleren om elkaar te ontmoeten. Dat draagt bij aan het welzijn, de verbinding van bewoners en de levendigheid van het centrum. Daarnaast draagt groen ook bij aan het ervaren van minder stress⁷. Mensen besteden bovendien ook meer in een groene omgeving en ondernemen meer activiteiten²⁴.

Aantrekkelijk groen zorgt voor meer bezoekers en een langere verblijfsduur. Dat heeft een positief effect op de lokale ondernemers. Er is wel enig historisch groen aanwezig, zoals de laan met oude bomen aan de 's-Gravenwal. Historische bomen verhogen de kwaliteit van het centrum²⁶. Om dit te behouden gaan we het groen, en met name ook het bijzondere historisch groen beschermen.

Vergroening helpt ook tegen wateroverlast en hittestress. Door op plekken asfalt en tegels te vervangen voor groen, kan de bodem meer regenwater opnemen en hoeft er minder water te worden afgevoerd via overbelast oppervlaktewater en riool. Daarnaast zorgt groen voor verkoeling. Dat maakt het centrum aantrekkelijker in de warme periodes. Het aantal soorten flora en fauna is in Nederland bijna gehalveerd. Deze effecten zijn in Nederland groter dan in de rest van Europa⁹. Door bij de versterking van groen in het historisch centrum te kiezen voor variatie in beplantingen en soortkeuze versterken we de biodiversiteit.

Toekomst

Inzetten op vergroening kan dus positieve effecten hebben. Een autoluw centrum biedt ruimte die we op plekken deels kunnen vergroenen. De grootste kansen voor een bijdrage van nieuw groen liggen vooral in de Kellenstraat, de langste lengte van de Oudste Poortstraat, het Gasthuisplein en op en rond particuliere parkeerplekken. Ook richting de oostzijde, aan de kant van het Stadsplein, liggen kansen voor groen. Daarmee wordt het gebied én de verbinding met het historisch stadscentrum aantrekkelijker. Daarnaast kunnen we met groen een verwijzing maken naar het verleden. Met het toevoegen van groen op enkele plekken wordt de relatie tussen kasteel Huis Bergh en het historisch centrum versterkt. Op deze manier kunnen we het groen vanuit Huis Bergh meer doortrekken de stad in.

Actiepunten Groen

- Op de lange termijn zetten we in op het vergroenen van het historisch centrum. Met name aan de rand en de aanloop naar het historisch centrum waarbij we ook aandacht besteden aan het onderhoud. Voor zover mogelijk pakken we dit samen met ondernemers en inwoners op.
- Op de lange termijn zetten we in op mooi aantrekkelijk groen dat ook een bijdrage levert aan klimaatadaptatie en biodiversiteit.
- Op de lange termijn kijken we of er een relatie kan worden gelegd met het verleden zoals een groene verwijzing naar de oude stadspoorten of stadsmuur.
- Op de lange termijn streven we naar een versterkte (groene) relatie tussen het stadspark en de panden binnen de historische vestinggordel.
- Op de korte termijn gaan we bestaand historisch groen beter beschermen door hier rekening te houden bij nieuwe initiatieven.
- Op de lange termijn kijken we bij de aanleg van groen ook naar de relatie met de directe omgeving rondom het historisch centrum.

We willen de verhalen van
's-Heerenberg promoten

We willen 's-Heerenberg
in de toekomst beter op
de kaart zetten

Recreatie en toerisme

Huidige situatie

Landelijk is de visie op toerisme vooral gericht op duurzame ontwikkelingen²² en op de onderdelen 'Nederland overal aantrekkelijk' en 'toegankelijk en bereikbaar'. Dit sluit goed aan bij het toekomstbeeld van 's-Heerenberg. Toerisme is goed voor onze economie en zorgt voor een beter vestigingsklimaat²¹.

Het historisch centrum van 's-Heerenberg speelt nu een grote rol in één van de gemeentelijke toeristische kernthema's: bezoekersbeleving. Die rol gaat in de toekomst groter worden. De totale beleving van de bezoekers kan verslechteren bij een gebrek aan overnachtingsmogelijkheden. Op dit moment overnachten de meeste toeristen buiten de stad.

Toegevoegde waarde van cultuurbehoud op toerisme

Er is een toenemende vraag naar authentieke ervaringen²². 's-Heerenberg heeft veel kwaliteiten en is uniek door haar rijke culturele geschiedenis. De oude gebouwen met haar gevels, het middeleeuws kasteel, smalle straatjes, verhalen, personages en voorwerpen dragen bij aan deze ervaring. Het behouden en versterken van de cultuurhistorie van het centrum kan zorgen voor een groei in het aantal bezoekers. Een goed georganiseerd toeristisch aanbod kan zorgen dat mensen die de stad bezoeken de waarde van een plek zien en de identiteit van de stad kunnen beleven. Het laat bezoekers de geschiedenis van de stad zien, bijvoorbeeld met het vertellen van verhalen. Als de rijke cultuurhistorie in het centrum beter 'beleefbaar' wordt, is het centrum als bestemming interessanter voor toeristen en recreanten. Het zorgt voor het creëren van meer bewustwording van de geschiedenis en kunst én levert meer inkomsten op.

We willen 's-Heerenberg in de toekomst beter op de kaart zetten en duidelijk maken wat het historisch centrum te bieden heeft, zowel bij bewoners als bezoekers. Dat kan door betere bewegwijzering, het bieden van informatievoorzieningen en het creëren van een goed totaalbeeld.

Op het gebied van marketing en promotie is het van belang om mee te gaan met een snel veranderende wereld. Mensen krijgen nieuwe reisbehoeften, technologie blijft zich ontwikkelen en de manieren van marketing ontwikkelt zich. Om een stad effectief te kunnen promoten, is het een vereiste om goed in kaart te brengen wat de stad te bieden heeft. Op basis hiervan kunnen er kernwaarden geformuleerd worden. Vervolgens kan er ingezet worden op marketing en promotie, er moet éérst helder zijn wát er gepromoot wordt.

Toekomst

's-Heerenberg heeft veel om trots op te zijn en dat kunnen we beter laten zien. Denk aan de oude namen van gevels terughalen, het opfleuren van de straten, Kasteel Verlicht als hét promotiestuk, historische muurschilderingen etc. Om de totale beleving van de historische stad te stimuleren kan er ingezet worden op meer overnachtingsplekken.

Het centrum heeft veel verhalen te vertellen. Moderne technologie biedt kansen om mensen het centrum beter te laten beleven. In de gemeente zien we vooral twee doelgroepen: de verbindingsoeër en de rustoeër. Er moet gekeken worden welke manier van informatie overbrengen past bij de doelgroep en of juist offline of online informatievoorzieningen werken. Niet elke bezoeker is klaar voor QR-codes en Artificial Reality.

Een samenhangend en aantrekkelijk toeristisch aanbod heeft baat bij goede samenwerking¹². Dit kan door regelmatig te overleggen en te werken aan gezamenlijke projecten. De stad moet als één geheel worden gezien. Zo kan er meer verbinding worden gelegd tussen activiteiten, culturele centra en tussen ondernemers.

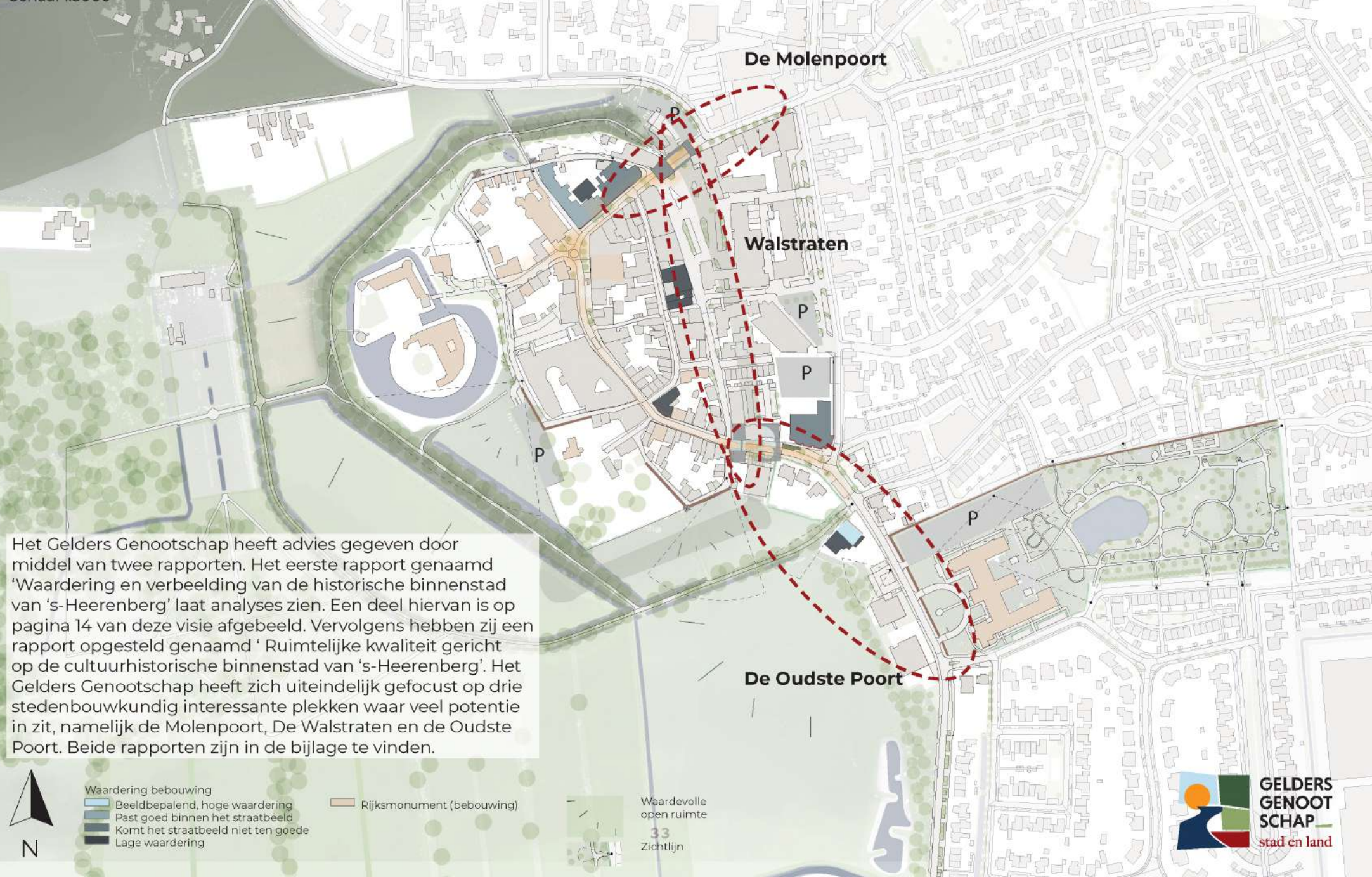

Actiepunten Toerisme

- We willen op korte termijn de bekendheid van het historisch centrum van 's-Heerenberg vergroten.
- Op korte termijn gaan we het toeristisch profiel beter afstemmen met de regio.
- Op korte termijn willen we de mogelijkheden voor het starten van overnachtingsmogelijkheden verruimen.
- Op korte termijn stimuleren we initiatieven die de esthetiek van de historische gebouwen meer leefbaar te maken voor de bezoekers. Het doel hiervan is om een meer uniforme historische uitstraling te geven aan de historische stad.
- Op korte termijn onderzoekt de gemeente samen met haar partners de mogelijkheden om het historisch centrum aantrekkelijker te maken. Bijvoorbeeld door het plaatsen van bloembakken aan lantarenpalen.
- Op korte termijn stimuleren we partijen om de verhalen van 's-Heerenberg uit te dragen en om evenementen te organiseren om de geschiedenis levend te houden binnen de bestaande kaders.
- Op korte termijn willen we inzetten op de samenwerking tussen andere (Achterhoekse) vestingsteden. Zo kunnen we kennis delen en kijken hoe de vestingsteden in de Achterhoek beter op de kaart gezet kunnen worden.

Bijlage 1: Analyse kaart

Schaal 1:5000

Bijlage 2: Streefbeeld

Schaal 1:5000

Na het maken van analyses heeft het Gelders Genootschap een samenvattend toekomstbeeld gemaakt. Deze kaart laat een toekomstbeeld zien, met als achtergrond de analysekaart. Naast de focus op De Molenpoort, De Walstraten en De Oudste Poort, heeft het Gelders Genootschap een integraal advies voor de historische binnenstad gegeven, zoals te vinden in de bijlage als rapport 2.

Waardering bebouwing

Beeldbepalend, hoge waardering

Past goed binnen het straatbeeld

Beeldbepalend, lage waardering

Lage waardering

Gebied met ontwikkelkansen

Rijksmonumenten

Referentie naar oude stadspoort

Waardevolle open ruimte

34

Zichtlijn

De Molenpoort

P plek nader te bepalen,
net buiten binnenstad

Auto te gast

3. De Molenpoort

Walstraten

2. Stadswal
De oude stadsmuur
wordt op passende
wijze deels
herbouwd

1. De Oudste Poort

De Oudste Poort

P plek nader te bepalen,
net buiten binnenstad

Auto te gast

GELDERS
GENOOT
SCHAP
stad en land

Literatuurlijst

1. Allianz SE (2015, 5 mei): A sudden bang when parking.
2. Berghapedia, Burgemeester van Breemenweg. Geraadpleegd op https://www.berghapedia.nl/index.php?title=Burgemeester_Van_Breemenweg
3. Berghapedia, Drieheuvelenweg. Geraadpleegd op <https://www.berghapedia.nl/index.php?title=Drieheuvelenweg>
4. Berghapedia, Tramweg Zutphen-Emmerik. Geraadpleegd op https://www.berghapedia.nl/index.php?title=Tramweg_Zutphen-Emmerik
5. Bornioli, A. (2024, 29 April). A car-free city can also be very accessible. Rotterdam: Erasmus Extra
6. Brand, R. (2024, december 18). Cultuurgarantie in groeiende steden: 10 tips. Opgehaald van BRAND The Urban Agency: <https://brandurbanagency.com/update/cultuurgarantie-in-groeiende-steden-10-tips/>
7. Buck Consultants International. (2016). Waardestelling groen in Den Haag. Den Haag.
8. Carmona M. (2019) Place value: place quality and its impact on health, social, economic and environmental outcomes. J Urban Des.;24(1):1-48. doi:10.1080/13574809.2018.1472523
9. Compendium voor de Leefomgeving. (2024, december 11). Feiten en cijfers over de leefomgeving in Nederland. Opgehaald van Compendium voor de Leefomgeving: <https://www.clo.nl/>
10. Gelders Genootschap. (2024). Cultuurhistorische analyse Waardering en verbeelding van de historische binnenstad van 's-Heerenberg. Arnhem: Gelders Genootschap.
11. Gelders Genootschap. (2025). Waardering en verbeelding van de historische binnenstad van 's-Heerenberg. Arnhem.
12. Gemeente Montferland (2025). Gastheerschap in het groen. Hoofdstuk Samen Sterker.
13. Gemeenteraad Montferland, L. G. (2024, mei 16). Motie Verenigingsgebouw 's-Heerenberg. 's-heerenberg.
14. Gemeente Montferland. (2024). Mobiliteitsvisie. Geraadpleegd op <https://montferland.bestuurlijkeinformatie.nl/Agenda/Document/f615cfc6-a318-42c6-883c-f9c438257dd7?documentId=0316c3db-db26-4932-9082-d9ef57699e57&agendaItemId=2348274b-0104-4588-bb09-c429f8ff575a>
15. Huis Bergh, Bereikbaarheid. Geraadpleegd op <https://www.huisbergh.nl/bezoekersinformatie/#:~:text=Parkeren%20bij%20het%20kasteel%20is,worden%20aan%20de%20Emmerikseweg%2015>
16. Huis Bergh, Geschiedenis. Geraadpleegd op <https://www.huisbergh.nl/geschiedenis/>
17. Jorritsma, P., Arendsen, K. & Faber, R. (2023). Autoluw beleid gemeenten. Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid. Geraadpleegd op https://www.kimnet.nl/binaries/kimnet/documenten/publicaties/2023/09/26/autoluw-beleid-gemeenten-doelen-effecten-en-rollen/KIM+Achtergrondrapport+autoluw+beleid+gemeenten_doelen+effecten+en+rollen_def.pdf
18. Jumelet, H. & Nijland, P. (2022). Parkeeronderzoek 's-Heerenberg. Dieren: Bureau de Groot Volker
19. Kasteelstad, Weekmarkt. Geraadpleegd op <https://www.kasteelstad.nl/weekmarkt/>
20. Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid. (2023). Autoluw beleid gemeenten. Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid
21. NBTC Holland Marketing. (2019). Perspectief 2030. Hoofdstuk Toerisme als middel voor welvaart en welzijn.
22. NBTC Holland Marketing. (2019). Perspectief 2030. NBTC Holland Marketing.
23. d'Olde Waskupen carnavalsvereniging - 's-Heerenberg. (2025, januari). Waskupenmotto's op alfabet. Opgehaald van d'OLDE WASKUPEN carnavalsvereniging - 's-Heerenberg: <https://www.waskupen.nl/index.php/nl/archief/waskupenmottos-op-alfabet>
24. Paulin, M., Remme, R., & de Nijs, T. (2019). Amsterdam's Green Infrastructure. Bilthoven: RIVM.
25. Raad voor cultuur. (2017, november 29). Verkenning 'Cultuur voor stad, land en regio'. Opgehaald van Raad voor cultuur: <https://www.raadvoorcultuur.nl/documenten/adviezen/2017/11/29/verkenning-cultuur-voor-stad-land-en-regio>
26. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2012). Een toekomst voor groen.
27. Stadsmuseum Bergh. (2025, januari 24). 's-Heerenberg.
28. Voorthuijsen, A. v. (2011, mei 20). Baten cultuur hoger dan kosten. Opgehaald van Binnenlands bestuur: [https://www.binnenlandsbestuur.nl/financien/baten-cultuur-hoger-dan-kosten#:~:text=In%20een%20stad%20met%20een,laaggeschoold\)%20werk%20met%20zich%20mee.](https://www.binnenlandsbestuur.nl/financien/baten-cultuur-hoger-dan-kosten#:~:text=In%20een%20stad%20met%20een,laaggeschoold)%20werk%20met%20zich%20mee.)
29. Zijlstra, T., Witte, J. & Bakker, S. (2022). De maatschappelijke effecten van het wijdverbreide autobezit in Nederland. Geraadpleegd op https://www.kimnet.nl/binaries/kimnet/documenten/publicaties/2022/02/22/het-wijdverbreide-autobezit-in-nederland/KIM+achtergrondrapport+De+maatschappelijke+effecten+van+het+wijdverbreide+autobezit+in+Nederland+_def.pdf

Begrippenlijst

Begrip	Omschrijving
Cultuurhistorie	Cultuurhistorie gaat over archeologie, historische geografie en historische stedenbouw. Cultuurhistorie is zichtbaar in onze leefomgeving door alle sporen, objecten en structuren die meer informatie geven over de ontwikkeling en dus de geschiedenis van een plek (referentie: cultuurhistorisch beleid voor Montferland)
Cultuur	Cultuur is de levensstijl van een samenleving, hetgeen een samenleving voortbrengt en van generatie op generatie overdraagt, zowel materieel als immaterieel. Je kunt het terug zien in gewoontes, carnaval, en wat men wil doorgeven aan volgende generaties. Naarmate de tijd verandert, verandert cultuur mee.
Erfgoed	Erfgoed is een verzamelnaam dat betekenis geeft aan de ruimte waarin we leven (ruimtelijk onroerend erfgoed). Bijvoorbeeld waardevolle stedenbouwkundige structuren, monumenten en panden, maar ook de openbare ruimte met bijvoorbeeld groen. Het is onroerend - tastbaar - erfgoed (archeologisch erfgoed, bouwkundig erfgoed, landschappelijk erfgoed).
Archeologie	Archeologie is de kennis van de overblijfselen en sporen uit het verleden die terug te zien zijn in de bodem. Het geeft ons informatie over hoe men vroeger leefde en hoe het landschap was ingedeeld. Archeologie vertelt ons meer over de geschiedenis van een plek. (voetnoot toevoegen)

Bijlage 1 Overzicht participatie (input enquête, input stakeholders)

Bijlage 2 Rapport 1 Gelders Genootschap Cultuurhistorische analyse Waardering en verbeelding van de historische binnenstad van 's-Heerenberg

Bijlage 3 Rapport 2 Gelders Genootschap Advies en verbeelding Ruimtelijke kwaliteit gericht op de cultuurhistorische binnenstad van 's-Heerenberg

Bijlage 4 Poster Gelders Genootschap Analysekaart en toekomstbeeld, verbeelding ruimtelijke kwaliteit

